

- використання грантової підтримки дослідних проектів та освітніх інновацій;
- розширення списку платних послуг, що надаються навчальними закладами;
- розширення прав шкіл, ПТУ самостійно розпоряджатися матеріальними, фінансовими й кадровими ресурсами;
- зміна підходів до формування державного замовлення на підготовку фахівців на основі впровадження прогнозу потреб економіки (регіону).

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.
3. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/>.

Ходанович Оксана Іванівна

Начальник відділу освіти, культури, охорони здоров'я та соціальної політики Лановецької міської ради Тернопільської області

ОЦІНКА БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОГЛЯД

Основна функція держави з перерозподілу національного доходу полягає у зменшенні різниці у доходах населення і забезпечення сприятливих умов життя, яка реалізується через систему соціального захисту. Система соціального захисту населення – це мережа соціальних програм з надання допомоги окремим категоріям громадян або малозабезпеченим родинам у розмірах, які залежать від їхніх потреб чи ступеня їхньої бідності, а також

економічних можливостей держави. Система призначена для того, щоб гарантувати підтримку на мінімальному стандартному рівні доходів тих сімей, які не заробляють достатньо коштів для власного утримання та не мають інших джерел існування. Джерелом фінансування витрат на соціальний захист є як правило бюджетні кошти. У зв'язку з цим важливим питанням для кожної держави є обсяги забезпечення соціального захисту саме за рахунок бюджетного фінансування.

Видатки бюджету на соціальний захист – це витрати, спрямовані передусім на адресну підтримку малозабезпечених громадян, встановлення певного рівня забезпечення прожиткового мінімуму для різних груп населення, соціальний захист осіб, які опинилися в екстремальних умовах (біженці, безпритульні тощо).

Обсяг бюджетних коштів, котрі спрямовуються на соціальний захист населення, залежить від фінансових можливостей держави, що визначаються обсягом ВВП і науково обґрунтованим оптимальним обсягом фонду споживання. Здійснюючи соціальні виплати, держава дотримується визначених параметрів базових показників рівня життя населення.

Фінансування видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення в Україні здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів державних цільових та недержавних фондів, територіальних і муніципальних позик, страхових компаній, а також фінансів підприємств, які опосередковано підтримують соціальні програми. Виконання будь-яких соціальних програм потребує відповідних фінансових ресурсів, яких за сучасного стану національної економіки не вистачає. Проблема полягає навіть не у кількості цих ресурсів, а в умінні правильно розпоряджатися ними. Це є головним завданням фінансового забезпечення програм і заходів соціальної політики в Україні.

Негативним явищем у запровадженні системи субвенцій на програми соціального захисту є те, що місцеві органи влади поступово втрачають мотивацію до оптимізації видатків на соціальні програми, тому що їх сплачує

держава. Вони не зацікавлені у встановленні реального майнового стану громадян, а це негативно впливає на ефективність соціального захисту та боротьби з бідністю.

Загалом за останні роки відбулося істотне розширення переліку субвенцій, більшість з яких спрямовані на програми соціального захисту населення. Однак, на нашу думку, запровадження нових видів субвенцій не завжди обґрунтоване, тому це питання потребує детального вивчення. Інакше це може призвести до ще більшої централізації коштів і влади. Тим часом зарубіжний досвід свідчить про поширення протилежної тенденції – до заміни багатьох спеціальних трансфертів загальними. Це розширює коло повноважень органів місцевого самоврядування, що сприяє швидшому реагуванню на певні соціальні проблеми в регіоні.

Існує низка недоліків і в самому механізмі перерахування субвенцій, що негативно позначається на ефективності вітчизняної системи міжбюджетних трансфертів. Зокрема, йдеться про те, що для кожного виду субвенцій передбачено відмінний від інших порядок розрахунків. Такий порядок затверджується окремим нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України. Усе це призводить до зниження прозорості бюджетного процесу, послаблює контроль за виділенням і використанням субвенцій, а також ускладнює відносини між учасниками бюджетного процесу.

Система соціальної допомоги перебуває у стадії розвитку та пошуку оптимальної структури. Разом з тим ще високим залишається рівень бідності сімей з дітьми – удвічі більший, ніж сімей без дітей. Завдяки вдосконаленню механізму адресного надання допомоги малозабезпеченим сім'ям найчисельнішою категорією отримувачів такої допомоги стали сім'ї, у складі яких є непрацездатні особи (за даними моніторингу Центру перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України – 83,83 %).

Не зважаючи на зростання обсягів видатків місцевих бюджетів України на соціальний захист населення та великий спектр здійснюваних програм, роль місцевих органів влади у реалізації політики соціального захисту є незначною.

Так, якщо проаналізувати структуру відповідних видатків місцевих бюджетів у розрізі джерел фінансування бюджетних програм, то виявиться, що майже 9/10 їхнього обсягу складають видатки на соціальний захист населення за рахунок субвенцій з державного бюджету. Зокрема, у 2014 р. видатки за рахунок субвенції на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям – інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям склали понад 2/3 сукупних видатків місцевих бюджетів на соціальний захист, у 2015-2016 рр. – близько 1/2, у 2017 році – понад 1/3 їх обсягу. В абсолютному вимірі ці видатки збільшились з 40,28 млрд. грн. у 2014 році до 51,6 млрд. грн. у 2017 році [1].

Різне зростання видатків місцевих бюджетів спостерігалось також за бюджетною програмою надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату житлово-комунальних послуг – якщо у 2014 році на її виконання було направлено 6,1 млрд. грн., то у 2017 році – 69,7 млрд. грн., або в 11,5 рази більше. Внаслідок цього, якщо у 2014 р. видатки за програмою склали близько 10-14% сукупних обсягів фінансування соціального захисту з місцевих бюджетів, то у 2016 році – більше 40%, а в 2017 році – майже 1/2. Натомість, в рамках посилення адресності соціального захисту й упорядкування системи соціальних пільг, з 2016 році надання пільг з послуг зв'язку на деяких інших здійснюється на підставі оцінки матеріального становища реципієнта, а самі пільги переведені на фінансування з місцевих бюджетів за наявності вільних коштів. У 2014-2015 рр. на фінансування цих пільг місцеві бюджети щорічно отримували відповідну субвенцію з державного бюджету обсягом 1,7-1,9 млрд. грн., у 2016-2017 рр. відповідні субвенції не надавались взагалі.

У зв'язку з наслідками іноземної агресії проти нашої держави у 2015-2017 рр. склад видатків місцевих бюджетів України доповнився бюджетною програмою, призначеною для забезпечення житлом сімей загиблих військових – учасників АТО, а також для інвалідів I – II групи з числа учасників АТО. На її виконання з місцевих бюджетів були спрямовані кошти відповідної субвенції з

державного бюджету в обсягах 0,35 млрд. грн. у 2015 році, 0,30 млрд. грн. – в 2016 році, 0,49 млрд. грн. – у 2017 році.

Оцінюючи структуру видатків місцевих бюджетів на соціальний захист населення у розрізі основних програм можемо констатувати, що вона свідчить про обмежені можливості місцевого самоврядування щодо впливу на політику соціального захисту і практично повну її залежність від рішень центральних органів влади. Таким чином, місцеві бюджети виконують функцію транзитного пункту, через який кошти з державного бюджету надходять до реципієнтів різних програм соціального захисту. Водночас, видатки на реалізацію місцевих програм соціального захисту складають всього близько 1/10 сукупних обсягів відповідних видатків місцевих бюджетів. Більш того, має місце тенденція до подальшого зниження питомої ваги цих видатків у структурі фінансування з місцевих бюджетів соціального захисту населення, що на наш погляд, є вкрай небажаним явищем.

Бюджетне фінансування соціального захисту населення за рахунок коштів місцевих бюджетів, як правило, передбачає виконання делегованих повноважень, на зазначену мету надаються міжбюджетні трансферти із державного бюджету місцевим бюджетам.

Незважаючи на позитиви від запровадження субвенцій з державного бюджету на фінансування соціальних програм (держава поділила з місцевим самоврядуванням відповідальність за фінансування вказаних програм, розпочалися реформи у системі надання пільг і субсидій, зміцнився контроль державних органів за соціальними видатками), у нинішніх умовах існує надмірна централізація коштів (93–95 % усіх видатків місцевих бюджетів на соціальний захист населення фінансуються за рахунок субвенцій), що унеможлиблює оперативне реагування на соціальні проблеми конкретного регіону.

Таким чином, на сьогодні стан системи соціального захисту населення України можна охарактеризувати так: надзвичайно високий ступінь державної участі, недостатнє залучення у її функціонуванні інститутів громадянського

суспільства, особливо самого населення; велика кількість та безсистемність правових актів, що регулюють діяльність органів соціального захисту населення; дефіцит коштів у бюджетах усіх рівнів для фінансування заходів у сфері соціального захисту; велика кількість соціальних допомог, а також категорій їх отримувачів, розгалужена система пільг, переважання безадресного порядку їх надання. Основною проблемою системи соціального захисту в Україні є недостатність коштів, передусім бюджетних, для реалізації у повному обсязі вимог чинного законодавства.

Вдосконалення єдиної цілісної системи соціального захисту населення має відбуватися на основі системного підходу до її складових у таких напрямках: реформування державного забезпечення та надання соціальних пільг та послуг окремим категоріям населення за рахунок державного бюджету; регулювання соціальної допомоги та соціальної підтримки непрацевдатних і малозабезпечених громадян за рахунок державного і місцевих бюджетів; вдосконалення системи соціального страхування [2, с. 114].

Підсумовуючи, зазначимо, що основними проблемами функціонування чинної в Україні системи соціального захисту та її бюджетного забезпечення є:

- невідповідність між прагненнями держави забезпечити ефективний соціальний захист громадян та її фінансовими можливостями щодо практичної реалізації таких заходів, що підтверджено значно нижчим порівняно із зарубіжними країнами обсягом видатків на соціальний захист в Україні на одну особу;

- відсутність чітких та прозорих критеріїв адресності в наданні основних видів соціальних допомог, пільг та послуг;

- відсутність затверджених соціальних стандартів як основи для розрахунку фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, у зв'язку з чим при плануванні видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення виходять від наявності обсягів видатків місцевих бюджетів без урахування реальної потреби у коштах розпорядників бюджетних коштів, що в умовах обмеженості бюджетних ресурсів призводить до невідповідності між

розрахованими Міністерством фінансів України показниками видатків, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, та потребою розпорядників бюджетних коштів у фінансових ресурсах;

– наявність значної кількості соціальних пільг, які деформують систему соціального захисту населення. Більшість пільг, соціальних та компенсаційних виплат, передбачених у чинному законодавстві, не виконують функції пом'якшення негативних наслідків економічних перетворень в Україні для найбільш соціально незахищених категорій населення, а запроваджуються, виходячи з політичних декларацій, і спрямовані на встановлення додаткових соціальних гарантій та преференцій для певних соціальних груп, в окремих випадках – навіть безпідставно.

Список використаних джерел:

1. Звіти про виконання місцевих бюджетів України у 2014-2017 рр., представлені Державною казначейською службою України. URL :<http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 10.10.2018).

2. Максимчук Є.О. Бюджетне фінансування програм соціального захисту населення. *Наукові праці НДФІ*. 2009. № 3. С. 106-114.

Якимець Віра Орестівна

Головний спеціаліст відділу з питань призначення, перерахунку та виплати пенсій Тернопільського об'єднаного управління Пенсійного фонду України

ДОСВІД ТА ПРАКТИКА РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Проблема пенсійної системи стосується всього дорослого населення країни незалежно від того, на скільки кожна людина усвідомлює цей факт. Сучасну пенсійну систему України характеризують декількома словами -